

Inhoud

Voorwoord 13
door Gerwin van der Werf

DEEL I

- 1 Ha, juf! 23
- 2 Zie het als een uitdaging 34
- 3 Uit het postvakje van juffrouw Barrett 38
- 4 Interne communicatie 48
- 5 En gaarne onderwijzen nr. 1 53
- 6 Niemand hier beneden 57
- 7 En gaarne onderwijzen nr. 2 65

DEEL II

- 8 Uit de *Calvin Coolidge Klaroen* 71
- 9 Wie niets kan 76
- 10 Minutieus verslag lerarenvergadering 84
- 11 Leerlingenlast 89
- 12 Een tukje Engels 95
- 13 Verrijking enz. 107

DEEL III

- 14 Persephone III
- 15 Uit de prullenmand van juffrouw Barrett 114
- 16 J.J.'s klaagzang 129
- 17 Uit de ideeënbus 131
- 18 Nog steeds voor de klas? 138
- 19 De Griekse ondergrond 147

DEEL IV

- 20 Uit het leven gegrepen 155
- 21 Mededelingenbord, lokaal 304 162
- 22 Een diepgravende vraag 167
- 23 De grappige kanten 174
- 24 Uit de rechterlade, lokaal 304 181

DEEL V

- 25 Een bericht aan Garcia 187
- 26 Wonden aanraken 192
- 27 Verduidelijking van status 199
- 28 Uit de ideeënbus 201

DEEL VI

- 29 De niet genomen weg 211
- 30 De schrijver probeert te zeggen 218
- 31 De kunst van het communiceren 223

DEEL VII

- 32 Weten wat de prikklok slaat 227
- 33 Ouderdag 229
- 34 U bent de juf 236
- 35 Niet uitvegen a.u.b. 241
- 36 Integratie 243

DEEL VIII

- 37 Netjes, met pen 251
- 38 Onfortuinlijk incident 264
- 39 Kosten en baten 272
- 40 Uit de ideeënbus 277

DEEL IX

- 41 Ben je van plan je te bezondigen aan een kalkoen? 287
- 42 Ik spiek niet, ik ben linkshandig 294
- 43 In de zin van cijfers 298
- 44 Toiletescortie 303
- 45 Mij is ter ore gekomen 307
- 46 Uit de ideeënbus 309

DEEL X

- 47 Mijn lezende leven 317
- 48 Wat heb ik gemist? 320
- 49 Willowdale 327
- 50 De luchtige kant van het onderwijs 332
- 51 Hou ook van mij 338
- 52 'Leraar voor een dag'-dag 344

DEEL XI

- 53 De aftrap op 351
- 54 Groeten bij uw ziekte 355
- 55 Een tien voor de moeite 363
- 56 Ballade 367
- 57 Geachte heer/mevrouw 368

DEEL XII

- 58 Ha, jong! 377

Nawoord 379

door Bel Kaufman

Voorwoord

Tot voor kort had ik als leraar maar één baken in de literatuur, één groot voorbeeld, en dat was meester Staal. Het alter ego van Theo Thijssen speelt een rol in de romanklassieker *Kees de Jongen*, maar is de hoofdpersoon en verteller uit *De gelukkige klas* uit 1927. Voor wie de jaren twintig als de prehistorie beschouwt als het gaat om onderwijs: dat mag waar zijn, maar meester Staal is de oer-meester van wie iedereen het vak zou moeten leren. Hij is een pedagoog met oog voor ieder kind, die de overtuiging koestert dat het maar om één ding gaat: gedurende een enkel jaar samen een gelukkige klas te zijn, 'en de rest is nonsens hoor, al zal ik dat jullie nooit zeggen.' Ja, natuurlijk was er ook *Bint*, die ontstellende literaire mokerslag van Bordewijk waarin de klas het toneel van een machtsstrijd op leven of dood is. Ik wil beslist niet zeggen dat ik mijzelf daar niet in herkende, integendeel, ik heb vaak genoeg in de klas een gevecht moeten voeren waar – in ieder geval voor mijn gevoel – mijn leven van afhing. Maar met de autoritaire De Bree kon ik mij niet identificeren. Daar was ik veel te soft voor. Ik was gevoeliger voor datgene wat Theo Thijssen liet zien: dat onderwijs ertoe doet. Dat het een beroep is waar je trots op kunt zijn.

Na de meedogenloze De Bree en de liefdevolle meester Staal is de leraar er in de Nederlandse literatuur niet bijster goed vanaf gekomen. Ja, in veel kinderboeken speelt de meester of juf een heldenrol, maar het is net alsof we pas als volwassenen de waarheid mogen horen: de leraar is cynisch en ijdel, of een ergerniswekkende stoethaspel, hij haat kinderen of – god verhoede het – legt het juist aan met een leerling, voelt zich een onbegrepen buitenstaander, gaat gebukt

onder gefnuikte ambities of is domweg krankzinnig. Hij is kortom een kneus eerste klas – en inderdaad: het is bijna altijd een *hij*.

Ook al heeft de leraar onlangs een beschermd status gekregen door als vitaal beroep te zijn aangemerkt – evenals de vakkenvuller en de vuilnisophaler –, het imago van de leraar is en blijft beklagenswaardig. Ik wil niet de literatuur de schuld geven van deze situatie, maar het valt niet te ontkennen dat het allemaal ergens is misgegaan vanaf het moment dat De Bree en Staal het toneel verlieten en plaatsmaakten voor de hiervoor getypeerde losers. Ik verloor de lust over leraren te lezen.

En toen was daar Bel Kaufman. Althans, ze was er allang, maar ik had haar nog nooit gelezen. Het is wel een beetje aanmatigend om een boek dat je net uit hebt gelezen een klassieker te noemen – want zo is het, ik las het onlangs voor het eerst, had zelfs nog nooit van Bel Kaufman gehoord – maar voor wie schrijft én voor de klas staat (zoals ik) is *De aftrap op* niets minder dan een klassieker. Al na enkele hilarische pagina's weet je het: Bel Kaufman snapt wat lesgeven is. Ze weet waar ze het over heeft. Kaufman, geboren in 1911, gaf sinds de jaren dertig op allerlei scholen les, van keurige privé-scholen tot afgetakelde getto-schooltjes waar de politie regelmatig leerlingen uit de les kwam halen. Tegelijk schreef ze verhalen, ook *De aftrap op* begon als een kort verhaal. Ze werkte het later uit tot roman, en werd volkomen van de sokken geblazen door het succes. Het boek stond na verschijning in 1964 ruim zestig weken in de bestsellerlijst, werd verfilmd en tot toneelstuk bewerkt. Ondanks een actieve carrière als scriptschrijver en spreker bleef Bel Kaufman een *one-hit wonder*. Maar goed, een wonder dus, en niets minder.

In het boek proef je de sfeer van de vroege jaren zestig, je merkt hoe het vooroorlogse beeld van de onderwijzer-tegenwie-iedereen-opziet al is gaan schuiven. Het doet, anders gezegd, heel modern aan. Modern op de verkeerde manier be-

doel ik: de mondige leerlingen, de uitpuilende postvakjes, veeleisende ouders, bergen administratie, stupide regeltjes, de deplorabele staat van het schoolgebouw en de vele uitgeputte leraren. Het lijkt een recept voor een boek vol ellende, nederlagen en bitter zelfbeklag, maar het tegendeel is waar. *De aftrap op* is onweerstaanbaar grappig. Sylvia Barrett tigt met de moed van een volmaakte naïeveling – precies dat wat een beginnende docent moet zijn – aan het werk op Calvin Coolidge High School, zomaar een publieke middelbare school in New York, dus een noodlijdend, morsig, machteloos instituut dat de schijn van controle weet op te houden door leerlingen te berispen die het eenrichtingsverkeer op de trappen negeren. Sylvia's mentorklas, aan wie ze ook Engels geeft, is een zootje ongeregeld, ieder kind heeft ergens een lange gebruiksaanwijzing in zich verstopt, het zijn er veel te veel en de meesten zijn net iets eerlijker dan goed is voor het zelfvertrouwen van een beginnende docent. Ze is desondanks dapper genoeg om haar leerlingen telkens weer te vragen voor haar op te schrijven wat goed gaat en wat niet. Driehonderdzestig graden feedback bestond nog niet, net zomin als gestandaardiseerde leerling-enquêtes, maar juf Barrett zag een halve eeuw geleden al het nut in van het raadplegen van leerlingen. Dat levert talloos veel hilarische, confronterende briefjes op:

'U geeft me nooit een beurt en als u het doet is het haast nooit.'

'Mijn idee is stillere klassen want ik wil graag veel slapen.'

'Leraren geven proefwerken uit haat en om wraak te nemen. Of gewoon om de klas stil te houden.'

Maar ook ontroerende, zoals deze: 'U bent de meest begrijpende persoon die ik ooit heb gekend en de beste lerares Engels die ik ooit heb gehad, en ook van andere vakken. Dit komt uit mijn hart en niet uit mijn mond.'

Zo volstrekt authentiek als die uitspraken klinken, ze zijn allemaal door Kaufman uit de duim gezogen, inclusief taalfouten. Het enige dat ze min of meer letterlijk overnam uit haar onderwijspraktijk zijn de absurde memo's van de

administrateur, in kapitalen die je in het gezicht schreeuwen:

HET VOLGENDE MATERIAAL, EN UITSLUITEND DAT, DIENT GEPLAATST TE WORDEN IN DE MIDDELSTE LADE VAN UW BUREAU IN HET LOKAAL WAAR UW OFFICIËLE KLAS BIJEENKOMT, EN AFGESLOTEN TE WORDEN MET DE DAARTOE VERSCHAFTE SLEUTEL. DIT MATERIAAL DIENT TE ALLEN TIJDE ACHTER SLOT EN GRENDEL BEWAARD TE WORDEN BEHALVE BIJ GEBRUIK DOOR LERAAR OF ANDERE BEVOEGDE PERSOON: LEERLINGENLIJST, BOEKJE MET PRESENTIEFORMULIEREN, ABSENTIEBRIEFKAARTEN, KLASSENINDELING, CALAMITEITENFORMULIEREN, EXCUUSBRIEFJES, BEGELEIDINGSBRIEFJES SCHOOLOVERSTAP, ROOSTERKAARTEN (OP ALFABETISCHE VOLGORDE), TOESTEMMINGSBRIEFJES, SPIJBELBRIEFJES (BLAUW), OUDERBRIEVEN NR. 1 (GEEL), OUDERBRIEVEN NR. 2 (ROZE), KAARTEN VOOR EXTRACURRICULAIRE ACTIVITEITEN EN LUNCHVERLOFBRIEFJES.

Sylvia's antwoord dat haar bureau geen middelste lade heeft omdat er twee lades ontbreken aan het gammele ding, wordt genegeerd. Ook een gat in het raam wordt gedurende het hele schooljaar niet gerepareerd.

Het boek heeft een bijzondere vorm, die je doet afvragen of je wel met een roman te maken hebt. Via kladpapiertjes die uit de prullenbak lijken opgevist, administratieve memo's, telaarbriefjes, notulen en dagboekfragmenten volgen we Sylvia Barrett gedurende haar eerste schooljaar. Voor iedere docent klinkt het herkenbaar, en eigenlijk voor iedereen die op de middelbare school heeft gezeten (iedereen dus): het gesol met laatkomers, tekort aan lesmateriaal, de duizend voorschriften voor van alles, een bibliothecaresse die weigert boeken uit te lenen, een populaire leraar die in een liefdesbrief met rode pen de spelfouten corrigeert – met desastreuze gevolgen. Briljant is ook de afschuwelijke ouderavond waarop Sylvia een kwartier met een moeder zit te praten over een

kind dat ze helemaal niet in de klas blijkt te hebben (tja, in een klas van ruim veertig heten wel meer jongens Jim). Alle kleine en grote mislukkingen gaan de jonge, knappe lerares niet in de koude kleren zitten, en ze overweegt er de brui aan te geven. Wat haar tegenhoudt: de kinderen, hun noden, en met name één notoire spijbelaar genaamd Joe Ferone, een moeilijke jongen op wie ze geen vat kan krijgen maar die ze ook niet wil opgeven. Zo wordt het verhaal ook nog spannend: dringt ze tot hem door of delft ze het onderspit? Kaufman laat zien dat je als docent soms veel op het spel zet, zo niet alles: je hele hebben en houden, jezelf, je eigenwaarde.

Dat Kaufman haar boek zo licht houdt doet niets af aan de serieuze ondertoon. De humor houdt alles in proportie, maar als deze roman iets toont, dan is het wel de onmogelijke opdracht waar iedere leraar voor staat. Het klinkt misschien als een open deur, maar ze laat zien dat kinderen net mensen zijn, met hun mensenwensen. Een idee dat in de vroege jaren zestig net zo'n beetje begint door te dringen: verdorie, die lui hebben ook behoeften! Behalve dat hebben ze ook vaak negatieve gedachten over zichzelf, zijn ze kwetsbaar maar hebben ze de onuitputtelijke aandrang om plezier te maken. Een morsig schoollokaal waar ruim veertig zulke individuen in gepropt worden met het doel ze allemaal ongeveer hetzelfde te leren, dingen die hun veelal onzinnig lijken, dat is overduidelijk niet de ideale omgeving om in die behoeften te voorzien. Voor de pakweg dertig die we tegenwoordig in diezelfde lokalen ophokken is dat trouwens niet anders – wat het boek pijnlijk actueel maakt. Sylvia begrijpt het, ze vindt dat ze tekortschiet, ze wéét dat ze faalt en dat falen niet te vermijden is in de situatie waarin zij zich bevindt. In die situatie bevindt het onderwijs zich nog steeds, er moet van alles maar er zijn geen middelen. We moeten differentiëren, talenten ontdekken en ontplooien, laten excelleren, activeren, toetsen en alles vastleggen, maar uiteindelijk zit je met dertig kinderen in een slecht geventileerde ruimte en doet de computer het niet, of de verwarming, of geen van beide. Het boek gaat ook over dat onvermijdelijke tekort-

schieten, over de machteloosheid en twijfel, en over wat de kleine overwinningen die je soms behaalt je kosten. Juist dat maakt het tot zo'n goed boek: het is diep menselijk en dringt door tot de kern van het onderwijs: kinderen zien, raken, iets teweegbrengen, in weerwil van alles: 'If I am able to reach them, I might be able to teach them.' Van meester Staal en juf Kaufman kunnen we dat leren, als leraren, als ouders, als mensen. En anders is er nog altijd de diepe bewondering voor ons vitale beroep die iedereen die het boek leest zal koesteren. Daar kunnen we ook wel weer even op teren.

Gerwin van der Werf

De
aftrap
op